

Історія педагогіки

УДК 378:7(477)"199202"

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18764721>

Історіографія становлення та розвитку закладів вищої художньо-мистецької освіти в Україні (кінець ХХ – перша чверть ХХІ ст.)

Бучківська Галина Вікентіївна

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та технологій, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29000, Україна - <https://orcid.org/0000-0002-4836-8280>

Бокшан Анна Миколаївна

аспірант, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29000, Україна - <https://orcid.org/0000-0002-5263-2515>

Прийнято: 17.11.2025 | Опубліковано: 05.12.2025

*Анотація. Мета статті є здійснення цілісного історіографічного аналізу наукових праць, присвячених становленню та розвитку закладів вищої художньо-мистецької освіти в Україні (кінець ХХ – перша чверть ХХІ ст.), з метою виявлення основних етапів дослідження проблеми, провідних наукових підходів і невирішених аспектів. **Методологічну основу** дослідження становлять: історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-типологічний та проблемно-хронологічний методи, а також загальнонаукові методи аналізу, синтезу, систематизації та узагальнення, що забезпечили цілісне історіографічне осмислення проблеми. **Результати.** У результаті*

історіографічного аналізу встановлено поетапний характер наукового осмислення становлення на розвитку закладів вищої художньо-мистецької освіти в Україні (кінець ХХ – перша чверть ХХІ ст.). З'ясовано, що еволюція досліджень зумовлювалася суспільно-політичними та культурно-освітніми трансформаціями. **Висновки.** Ретроспективний аналіз джерельної бази засвідчив, що художньо-культурні процеси в Україні перебували в тісному діалектичному зв'язку з глобальними та національними освітніми трансформаціями. Це зумовило формування нових духовно-ціннісних орієнтирів та відіграло детермінуючу роль у генезі мистецької освіти. Розвиток вітчизняної художньо-мистецької школи має виражений етапний характер: перший етап (початок ХХ ст. – 1991 р.) – період інституційного становлення та методологічного пошуку в умовах складних соціокультурних і політичних детермінант; другий період (з 1991 р. – дотепер), що складається з чотирьох етапів – фаза системної модернізації та розбудови суверенної моделі освіти, зорієнтованої на інтеграцію в європейський простір, оновлення змістових констант навчання та уніфікацію із загальноєвропейськими освітніми стандартами.

Ключові слова: заклади вищої художньо-мистецької освіти в Україні, художньо-культурні процеси, освітні трансформації, основні етапи дослідження, інтеграція, європейський простір.

Historiography of the Formation and Development of Higher Art Education Institutions in Ukraine (Late 20th – First Quarter of the 21st Century)

Galyna Buchkivska

doctor of pedagogical sciences, professor, professor at the Department of Fine,
Decorative and Applied Arts and Technologies,
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, 139 Proskurivskoho Pidpillia
St., Khmelnytskyi, 29000, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-4836-8280>

Anna Bokshan

PhD student, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, 139
Proskurivskoho Pidpillia St., Khmelnytskyi, 29000, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-5263-2515>

Abstract: *Objective* of the article is to carry out a comprehensive historiographical analysis of scholarly works devoted to the formation and development of higher art education institutions in Ukraine (late 20th – first quarter of the 21st century) in order to identify the main stages of research on the problem, leading scientific approaches, and unresolved aspects. **Methods.** The methodological framework of the study includes historical-genetic, historical-comparative, historical-typological, and problem-chronological methods, as well as general scientific methods of analysis, synthesis, systematization, and generalization, which ensured a holistic historiographical understanding of the issue. **Results.** The historiographical analysis revealed the stage-based nature of scholarly interpretation of the formation and development of higher art education institutions in Ukraine (late 20th – first quarter of the 21st century). It was found that the evolution of research was determined by socio-political and cultural-educational transformations. **Conclusions.** A

retrospective analysis of the source base demonstrated that artistic and cultural processes in Ukraine were in a close dialectical relationship with global and national educational transformations. This led to the formation of new spiritual and value orientations and played a determining role in the genesis of art education. The development of the national artistic school has a clearly defined stage character: the first stage (early 20th century – 1991) – the period of institutional formation and methodological search under complex sociocultural and political determinants; the second stage (from 1991 – to the present) – the phase of systemic modernization and the construction of a sovereign educational model oriented toward integration into the European space, renewal of the content constants of education, and harmonization with pan-European educational standards.

Keywords: *higher art education institutions in Ukraine, artistic and cultural processes, educational transformations, main stages of research, integration, European space.*

Постановка проблеми. Становлення та розвиток системи вищої художньо-мистецької освіти в Україні є невід’ємною частиною державотворчих процесів та формування національної культурної ідентичності. Пройшовши тривалий шлях від перших мистецьких осередків та заснування Української академії мистецтв у 1917 році, вітчизняна художня школа сформувала унікальний синтез академічних традицій та авангардних пошуків.

На межі ХХ та ХХІ століть ця галузь увійшла у фазу докорінних трансформацій. Перехід від жорстко ідеологізованої радянської моделі до демократичної, людиноцентричної системи освіти вимагав не лише оновлення матеріально-технічної бази, а й повної зміни освітньої парадигми. Знаковим етапом стала адаптація до вимог Болонського процесу, що відкрило шлях до євроінтеграції та міжнародної академічної мобільності.

Кінець ХХ – перша чверть ХХІ століття стали періодом кардинальних змін у вищій художньо-мистецькій освіті України (перехід від радянської моделі, адаптація до Болонського процесу, євроінтеграція, вплив цифрових технологій).

Таким чином, сучасна вища художньо-мистецька освіта в Україні прагне гармонізувати класичну спадщину з інноваційними підходами, готуючи конкурентоспроможного митця, здатного працювати в глобальному креативному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження розвитку вищої художньо-мистецької освіти в Україні спирається на праці провідних учених (О. Безгін, Г. Брюханова, С. Волков, І. Зязюн, Ю. Каганов, І. Кузнєцова, В. Липинський, О. Отич, О. Роготченко, О. Успенська, Г. Філіпчук, та ін.), які обґрунтовують необхідність дотримання принципів історизму та неупередженості. Будь-яка фальсифікація історичного досвіду викривлює бачення перспектив розвитку галузі. Попри мінливість освітніх моделей у різні періоди, історичні напрацювання цих авторів зберігають практичну цінність для сучасної вищої школи.

О. Роготченко у монографії [1] досліджує українське мистецтво та архітектуру 1920–1980-х років крізь призму тоталітарних викликів. Автор аналізує вплив ідеології на митця, розкриває специфіку українського художнього опору та спростовує міфи про безальтернативність соцреалізму. Видання базується на унікальних документах і представляє авторський погляд на розвиток національної ідентичності в культурі.

Дисертаційне дослідження Г. Брюханової [2] присвячене генезису системи професійної підготовки дизайнерів друкованої продукції в Україні з 1960-х років до початку ХХІ ст. Автор аналізує історичні етапи, зміст та особливості формування фахових компетентностей майбутніх спеціалістів галузі.

У монографії Ю. Каганова [3] розкрито специфіку конструювання радянської ідентичності в українському соціокультурному просторі (1953–

1991pp.). Автор аналізує інструменти ідеологічного впливу, роль інтелігенції та опір системі в процесі формування «радянської людини» в Україні у період «відлиги» до розпаду СРСР.

Дослідник В. Липинський у монографії «Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і роки» [4] досліджено складний процес становлення та трансформації освітньої системи в УРСР у 1920-ті роки ХХ століття. Автор аналізує перехід від класичних моделей до нової радянської школи, висвітлюючи ідеологічні, політичні та соціально-економічні чинники, що зумовили цей процес. Особливу увагу приділено пошуку нових педагогічних форм, змісту навчальних програм та особливостям реалізації освітньої політики в умовах українського соціокультурного середовища зазначеного періоду.

У посібнику «Учитель мистецьких дисциплін у дискурсі педагогічної майстерності» [5] розкрито концептуальні засади формування педагогічної майстерності вчителя мистецьких дисциплін у сучасних освітніх умовах. Автори аналізують професійну діяльність педагога-митця через призму естетичних та етичних вимірів, висвітлюючи методику розвитку його творчого потенціалу, педагогічної техніки та комунікативної культури. Особливу увагу приділено теоретико-методологічним аспектам професійної підготовки та практичним рекомендаціям щодо вдосконалення майстерності вчителя в процесі викладання предметів художньо-естетичного циклу: навчально-методичний посібник.

Науковець С. Волков у статті «Ретроспекції мистецької освіти в українському суспільстві ХХ - ХХІ ст.» [6] здійснив ретроспективний аналіз становлення та трансформації системи мистецької освіти в Україні протягом ХХ – початку ХХІ століття. Автор досліджує динаміку освітніх процесів у контексті соціокультурних змін, висвітлюючи взаємозв'язок між ідеологією держави, художніми традиціями та розвитком педагогічної думки. Особливу увагу приділено еволюції інституційних форм мистецького навчання, збереженню

національної ідентичності в освіті та адаптації вітчизняної школи мистецтв до сучасних глобалізаційних викликів.

У монографії О. Безгіна, І. Кузнецової., О. Успенської «Художня культура і мистецька освіта України: сучасні прояви і смисли» [7] представлено комплексне дослідження актуального стану та векторів розвитку художньої культури й мистецької освіти України в умовах сучасних соціокультурних трансформацій. Особливу увагу приділено взаємодії традицій і новацій, ролі інституцій культури у збереженні національної ідентичності та впровадженню інноваційних підходів у підготовку майбутніх митців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Історіографічний доробок визначеної нами досліджуваної тематики щодо становлення та розвитку закладів вищої художньо-мистецької освіти в Україні (кінець ХХ – перша чверть ХХІ ст.) залишається фрагментарним: існуючі дослідження фокусуються переважно на окремих закладах вищої художньо-мистецької освіти або вузьких періодах, бракує комплексного аналізу, що виявляв би цілісну динаміку, тенденції та особливості розвитку галузі за вказаний період.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Для досягнення мети передбачено розв'язання таких наукових завдань: систематизувати джерельну базу та наукову літературу за проблемно-хронологічним принципом, виокремивши основні етапи формування історіографії питання; проаналізувати еволюцію наукових поглядів на трансформацію художньо-мистецької освіти в період переходу від радянської моделі до національної системи вищої школи; з'ясувати ступінь його висвітлення у працях сучасних дослідників впливу глобалізації та Болонського процесу на розвиток вищих закладів художньо-мистецької освіти; визначити роль персоналій (фундаторів, педагогів-художників) у наукових розвідках як ключового чинника збереження та розвитку мистецьких традицій; окреслити перспективні та малодосліджені напрями в

історії вищої художньої школи, що потребують подальшого вивчення в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комплексне дослідження діяльності закладів вищої художньо-мистецької освіти в Україні (кінець ХХ – перша чверть ХХІ ст.) як цілісного історико-педагогічного феномену зумовлює необхідність залучення та систематизації репрезентативної джерельної бази.

Ретроспективний аналіз наукового дискурсу в межах хронологічного підходу (від початку ХХ ст. до сьогодення) дозволив детермінувати базовий період (початок ХХ ст. – 1991 р. – розглянуто як історико-концептуальне підґрунтя розвитку вищої художньо-мистецької освіти в Україні) та чотири етапи розвитку художньо-мистецької освіти. Виокремлені етапи корелюють із суспільно-політичними трансформаціями в державі та відображають ключові педагогічні закономірності формування освітньої мережі у визначених хронологічних межах.

У межах нашого дослідження період кінця ХХ століття – першої чверті ХХІ століття розглянуто на основі чотирьох історіографічних етапів, що визначають послідовну реформацію вищої художньо-мистецької освіти в умовах соціокультурних та освітніх змін: перший етап – становлювально-трансформаційний (1991–2000 рр.); другий етап – модернізаційний (2000–2013 рр.); третій етап – євроінтеграційно-реформаторський (2014–2019 рр.); четвертий етап – інноваційно-цифровий (2020–2025 рр).

Базовий період – початок ХХ ст. – 1991 р. – визначається як період фундаментального становлення вищої художньо-мистецької освіти. Попри те, що цей етап виходить за межі основного хронологічного зрізу дослідження, його розгляд є критично важливим для розуміння генезису та детермінації витоків української системи мистецької підготовки.

Мистецько-освітня спадщина цієї доби сформувалася під впливом інтенсивного художньо-культурного життя початку ХХ ст. Синхронність

соціокультурних та освітніх процесів забезпечила трансформацію суспільних запитів у нові духовно-ціннісні орієнтири. Ревіталізація культурно-освітньої системи відбувалася шляхом імплементації національних пріоритетів в авторські педагогічні методики провідних митців. Концептуальні напрацювання О. Богомазова, М. Бойчука, А. Ерделі, К. Костанді, Ф. та В. Кричевських, О. Кульчицької, О. Мурашка, Г. Нарбута, О. Новаківського, М. Раєвської-Іванової, І. Труша та інших стали фундаментом для розбудови вітчизняних закладів художньої освіти та визначили вектори їхнього подальшого розвитку.

Підґрунтям становлення системи відзначалося інтенсифікацією творчих експериментів, авангардними пошуками та імплементацією інноваційних методик викладання. В основі цих процесів лежала концепція національно-патріотичного виховання, яка, попри інтегрованість у загальносвітовий культурно-освітній контекст, сприяла формуванню самобутнього вітчизняного досвіду підготовки митців-педагогів.

Період 1917–1920 рр. постає як один із найбільш амбівалентних етапів в історії українського державотворення. Доба Української національно-визвольної революції позначилася утвердженням суверенітету УНР та ревіталізацією національної ідентичності. Водночас цей процес відбувався в умовах глибокої соціально-економічної дестабілізації та міжусобної боротьби, що створювало суперечливе підґрунтя для розвитку освітньої галузі [8, с. 314].

Протягом 1920–1921 рр. у радянській Україні було реалізовано перехід до уніфікованої моделі мистецької освіти. Це передбачало впровадження єдиних концептуальних та організаційно-методичних детермінант у діяльність вищих навчальних закладів відповідного спрямування [9, с. 16].

Домінантою зазначеного періоду стала проблема етнокультурної ідентифікації освітнього простору, що виявилось в інтенсифікації українізації навчального процесу. Дана тенденція, що розповсюджувалася на всю систему вищої школи, набула особливого значення в контексті соціокультурної

трансформації східних регіонів України. Стратегічним вектором державної політики було визначено українізацію інституцій музичного, образотворчого, театрального та літературного профілів, насамперед у межах Правобережжя та Полтавщини [10].

Друга половина 1920-х рр. позначилася тотальною уніфікацією освітніх процесів, що супроводжувалося розбудовою бюрократичного апарату, детермінованого впровадженням командно-адміністративної моделі управління.

Специфікою періоду 1927–1930 рр. постає жорстка регламентація культурно-освітньої діяльності відповідно до ідеологічних імперативів соціалістичного будівництва. Радикальна політехнізація освіти спричинила дестабілізацію гуманітарного сегмента вищої школи, зокрема художнього профілю. Комуністична ідеологія трансформувалася у засадничий ціннісний орієнтир та ключовий критерій верифікації ефективності освітніх інституцій.

За результатами досліджень С. Дудки, цей період характеризувався остаточним утвердженням тоталітарної системи та посиленням авторитарних тенденцій у педагогічному дискурсі. Освітні заклади фактично набули статусу режимних установ із жорсткою регламентацією навчально-трудової діяльності, впровадженням системи адміністративних санкцій за порушення дисципліни та нівелюванням принципів пізнавальної автономності [11].

У межах галузевої реформи вищі навчальні заклади було структуровано за виробничою ознакою та переведено на режим безперервного циклу. Навчальні плани, адаптовані до умов шестиденного тижня, передбачали обов'язкову практику соціалістичних змагань як інструменту стимулювання продуктивності.

Етапною подією стала художня реформа 1934 року, що базувалася на імплементації уніфікованої навчальної програми Всеросійської академії мистецтв. Екстраполяція єдиних стандартів на всі радянські республіки призвела до нівелювання етнокультурної самобутності та деструктивно вплинула на подальшу траєкторію розвитку української вищої художньої школи.

Зазначена історична подія стала детермінантою утвердження тоталітарної парадигми, що тривала майже шість десятиліть. Командно-адміністративне втручання партійних і каральних органів у культурну сферу характеризувалося уніфікованим підходом до інтерпретації мистецьких явищ, де ідеологічна доцільність превалювала над естетичною цінністю [1, с. 29–30].

Ці чинники безпосередньо екстраполювалися на світоглядну позицію митців, жорстко регламентуючи тематичні вектори, стилістичні пріоритети та межі художньої експресії. Як наслідок, мистецький процес набув ознак амбівалентності: вимушена пропагандистська спрямованість співіснувала з латентним прагненням до збереження національної ідентичності та автентичних духовних імперативів.

На початку 1940-х рр., в умовах інтенсивної мілітаризації держави, було розроблено проєкт реорганізації системи мистецької підготовки, що передбачав створення єдиної Української академії мистецтв на базі Київського та Харківського художніх інститутів. Проте реалізація цих планів була призупинена воєнними реаліями.

Повоєнна доба постає одним із найскладніших етапів у літописі вищої школи. Деструкція матеріально-технічної бази, дефіцит кадрів та нерівномірність студентського контингенту суттєво уповільнювали відродження освітньої мережі. Ситуація обтяжувалася посиленням ідеологічного диктату та некомпетентним впливом владних структур у науково-освітній простір. Характерною тенденцією того часу стала насильницька елімінація національних рис української художньо-педагогічної школи та їх заміщення уніфікованими радянськими зразками

Трансформаційні процеси 1950–1960-х рр. зумовили суттєву модернізацію змістових та методичних засад вищої художньо-педагогічної освіти. У цей період відбулася інтенсифікація науково-методичного забезпечення: на базі художньо-графічних факультетів було інституціалізовано профільні кафедри

методики викладання образотворчого мистецтва [2]. Лібералізація суспільно-політичного життя 1960-х рр. (так звана доба «відлиги») сприяла певній відкритості освітньої системи до інноваційних ідей, хоча концептуальний вектор навчання залишався під суворим ідеологічним контролем.

Натомість протягом 1970-х рр. у педагогічній практиці вищих художньо-мистецьких навчальних закладів домінували тенденції стагнації та консервації усталених підходів. Проголошена концепція всебічного гармонійного розвитку особистості була жорстко детермінована партійно-державними директивами, що виступали безальтернативними орієнтирами освітньої політики [3, с. 14–16].

До кінця 1980-х рр. національно-культурний компонент в освітньому процесі мав переважно номінальний характер, оскільки офіційна ідеологія нівелювала етнокультурну специфіку художньої підготовки. Попри ідеологічну закритість та неефективність економічної моделі того часу [4, с. 347], художньо-мистецька освіта 1980-х рр. характеризувалася впровадженням комплексного підходу. В його основу було покладено принципи міжпредметної інтеграції та синергії різних видів мистецтв. Специфікою етапу стало вдосконалення методик викладання дисциплін образотворчого циклу з акцентом на дослідницьку та практичну складові, зокрема через активізацію педагогічних і пленерних практик. Це забезпечило відносну стабільність функціонування системи та сприяло зростанню професійної майстерності майбутніх митців.

У цей час у сфері художньо-мистецької освіти відбулася радикальна зміна концептуальних векторів: художній простір звільнився від жорсткої регламентації канонами соціалістичного реалізму, що дозволило митцям-педагогам інтегрувати у навчальний процес розмаїття стилістичних напрямів та експресивних засобів. Такі трансформації сприяли утвердженню персоналізованого підходу до професійної підготовки, стимулюючи «естетичне піднесення особистісної дії з опануванням мови мистецтва через вияв творчих здібностей» [5, с. 64].

Перехідний період актуалізував потребу у докорінному переосмисленні архітекτονіки освітнього процесу, оновленні змісту навчання та впровадженні гнучких моделей управління й фінансування вищої школи. В умовах соціально-економічної турбулентності вищі художньо-мистецькі навчальні заклади були змушені автономно вирішувати питання кадрової політики та модернізації матеріально-технічної бази. Таким чином, наприкінці 1980-х рр. в Україні сформувалися об'єктивні історичні передумови для реструктуризації освітньої системи та її гармонізації із загальноприйнятими світовими стандартами [12, с. 140–143].

Перший етап – становлювально-трансформаційний (1991–2000 рр.) визначається як фаза розбудови суверенної національної системи художньо-мистецької освіти та її поступової імплементації у світовий і європейський культурно-освітній простір. Цей період характеризується фундаментальною модернізацією освітньої парадигми в контексті гармонізації із загальноєвропейськими стандартами.

Трансформаційні процеси 1990-х рр. стали детермінантою утвердження державного суверенітету України та формування автономного вектору інтеграції у глобальний соціокультурний контекст. Зазначена тенденція посилювалася інтенсифікацією глобалізаційних впливів, що зумовило початок структурних реформ, спрямованих на входження вітчизняної вищої школи до міжнародного освітнього середовища [6, с. 56–66].

Інституційно-правовий фундамент оновленої системи було закладено рамковим Законом України «Про освіту» (1991), який нормативно закріпив принципи антидискримінації та право громадян на безоплатне навчання в державних закладах. З проголошенням незалежності освітня політика трансформувалася у пріоритетну сферу стратегічного розвитку держави [13].

Спадщина тоталітарного минулого, що характеризувалася надмірною централізацією та жорстким патронатом владних структур, потребувала

докорінного перегляду через низьку економічну ефективність в умовах ринкових трансформацій. Об'єктивною необхідністю стало підвищення коефіцієнта результативності освітньої галузі, що становила значне фінансове навантаження на державний бюджет.

Ключові вектори реформування системи в незалежній Україні було зафіксовано у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») (1993). Документ визначив стратегічні пріоритети модернізації, серед яких: утвердження принципів гуманізації та демократизації, ревіталізація національної самоідентичності, а також розвиток особистості як центральної цінності нової освітньої парадигми. Це створило необхідні умови для подальшої євроінтеграції вітчизняної художньо-мистецької школи [14].

У цей період пріоритетним вектором державної політики стала ревіталізація культури як фундаментального чинника формування національної ідентичності. Довгострокова стратегія розвитку української культури, яка пройшла етап ґрунтовної експертизи та суспільної апробації, акцентує на «забезпеченні провідної ролі культури у побудові майбутнього України, включаючи усі форми мистецтва, культурного самовираження, культурну спадщину та культурні індустрії» [15]. Серед стратегічних домінант виокремлено розбудову системи неперервної освіти та імплементацію варіативних інноваційних спецкурсів, що корелюють із динамічними запитами сучасного ринку праці, зокрема в сегментах мистецької підготовки та арт-менеджменту [7].

Першим вітчизняним нормативно-правовим актом, що врегулював суспільні відносини у зазначеній сфері, стали «Основи законодавства України про культуру» (1992). Документ заклав концептуальний фундамент для розвитку національного культурного простору та детермінував систему культурних прав громадян. До цієї категорії конституційних свобод віднесено, зокрема, право на

освіту як засіб задоволення духовних та інтелектуальних потреб особистості [16].

Остаточне закріплення освітніх гарантій відбулося з прийняттям Конституції України (1996). Стаття 53 Основного Закону не лише проголошує загальне право на освіту, а й імперативно встановлює державні гарантії щодо її доступності та безоплатності в державних і комунальних закладах на всіх рівнях – від дошкільного до вищого. Конституційна норма передбачає стимулювання навчання впродовж життя, диверсифікацію форм здобуття знань та створення оптимальних умов для всебічної самореалізації індивіда, що підкріплюється системою державних стипендій та соціальних пільг [17].

Фундаментальним нормативно-правовим актом, що визначив архітектуру системи вищої школи, став Закон України «Про освіту». Його імплементація дозволила запровадити ступеневу підготовку фахівців, спрямовану на забезпечення інклюзивності освітнього простору та всебічну реалізацію інтелектуального потенціалу особистості. Це відкрило широкі перспективи для індивідуалізації освітніх траєкторій, диференціації навчального контенту та методів викладання, що співпадало з інтересами студентства. Зазначені трансформації не лише сприяли підвищенню якості фахової підготовки, а й сформували базис для інтеграції національної вищої школи у глобальний освітній простір.

Другий етап – модернізаційний (2000–2013 рр.).

Важливою ланкою неперервної освіти стало ухвалення у 2000 р. Закону України «Про позашкільну освіту». Документ детермінував правовий та фінансовий статус інституцій позашкільного профілю (шкіл мистецтв, будинків дитячої та юнацької творчості тощо) як невід’ємних складників єдиної системи відтворення культурного капіталу держави [18].

Новий етап реформування галузі пов’язаний із прийняттям Закону України «Про вищу освіту» (2002), положення якого були деталізовані низкою

підзаконних актів та указів Президента. Реалізація цього законодавчого пакету зумовила необхідність глибокої реструктуризації системи: від оновлення змісту навчання до модернізації механізмів фінансування й управління. Вектор реформ був чітко зорієнтований на адаптацію вітчизняної вищої школи до загальноєвропейських стандартів функціонування освітньої мережі [19].

Стратегічні орієнтири розвитку галузі на першу чверть XXI ст. були задекларовані у Національній доктрині розвитку освіти (2002). Документ визначав модель особистості, здатної до навчання протягом усього життя (*lifelong learning*), та проголосив рівний доступ до якісних освітніх послуг пріоритетом державної політики. Доктринальний підхід акцентував на технологізації навчального процесу, впровадженні ІКТ-інструментарію та посиленні національно-громадянського складника виховання [20].

Особливого значення для нашого дослідження набуває Концепція загальної мистецької освіти (2003), релевантність якої зумовлена ідеєю відкритості освітніх інституцій до поліфонії мистецьких виявів. У цьому контексті актуалізується необхідність компаративного аналізу трансформацій змісту й форм художньої підготовки в Україні та країнах Європейського Союзу. Фундаментом Концепції слугує пріоритет гуманістичної парадигми та випереджувальний характер підготовки фахівця. Зазначений підхід спрямований не лише на трансляцію академічних знань, умінь і навичок, а й на стимулювання художньо-творчої самореалізації здобувачів та формування їхньої загальнокультурної компетентності [21].

Стратегічним вектором інституційної трансформації стало офіційне приєднання України до Болонського процесу (2005 р.), що ініціювало масштабну реформацію вищої школи на засадах європейських стандартів. Ключовими детермінантами цього етапу постали забезпечення академічної мобільності та впровадження нового переліку напрямів підготовки бакалаврів, що реалізується з 2006 року [22].

Подальша структуризація освітнього простору була закріплена Постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. та відповідними наказами профільного міністерства, що дозволило уніфікувати систему спеціальностей за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста й магістра.

Третій етап – євроінтеграційно-реформаторський (2014–2019 рр.).

Етапною подією в модернізації галузі стало ухвалення Закону України «Про вищу освіту» (2014). Ключовим інструментом інноваційної трансформації виступила інституціалізація зовнішнього контролю шляхом створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО). Діяльність Агентства зорієнтована на імплементацію прозорих стандартів акредитації та моніторингу освітніх послуг. Нова редакція Закону суттєво розширила межі академічної свободи, надавши суб'єктам освітнього процесу право на автономне визначення змісту навчання, та легітимізувала реальні механізми впливу студентського самоврядування на управління закладами освіти [23].

Вагомим кроком у реформуванні вітчизняної освітньої галузі стало затвердження розпорядженням Кабінету Міністрів України Концепції Нової української школи (2016). Зазначена доктрина орієнтована на створення інноваційного середовища в закладах загальної середньої освіти, що відповідає сучасним соціокультурним викликам та забезпечує формування ключових компетентностей для успішної самореалізації особистості. Резонансними аспектами реформи постають інституційна автономія шкіл, партнерство з територіальними громадами, професійна мотивація педагогів та імплементація принципів справедливого фінансування й інклюзивності [24].

Прийняття Закону України «Про освіту» (2017) ознаменувало перехід до якісно нового етапу модернізації системи в контексті євроінтеграційного курсу держави. Фундаментом законодавчих трансформацій стали: адаптація до європейських освітніх стандартів (імплементація принципів Болонського

процесу (академічна автономія, мобільність суб'єктів навчання) та перехід до компетентнісно-орієнтованого підходу); стратегічна тяглість (гармонізація змісту освіти з пріоритетами Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року); демократизація управління (децентралізація освітньої мережі, розширення громадського контролю та забезпечення прозорості освітнього процесу [25].

Синхронно з загальнодержавними реформами відбувалася трансформація сектору мистецької освіти. Наказом Міністерства культури України було затверджено Концепцію сучасної мистецької школи (2017), яка детермінує освітній простір як середовище для вільного розвитку творчого потенціалу особистості. Документ пропонує цілісну систему концептуальних підходів до модернізації початкової мистецької ланки, інтегруючи інноваційні методики навчання та забезпечуючи доступність культурно-освітніх послуг. Основними векторами реалізації Концепції визначено адаптацію до загальноосвітніх реформ, децентралізацію управління мистецькими інституціями та міжгалузеву інтеграцію освітніх програм [26].

Вагомим кроком у напрямі імплементації глобальних цілей у національну політику стала Концепція сталого розвитку до 2030 року, затверджена Указом Президента України у 2019 р. Дана стратегія передбачає гармонійну конвергенцію економічного зростання, соціального добробуту та екологічного імперативу. Україна інтегрує ці положення у власні доктринальні документи, акцентуючи на забезпеченні якісної освіти як засадничого складника сталого поступу суспільства [27].

Четвертий етап – інноваційно-цифровий (2020–2025 рр). характеризується трансформацією освітнього процесу під впливом цифровізації, глобалізаційних процесів та сучасних соціокультурних викликів. Наукові дослідження цього періоду спрямовані на осмислення нових організаційно-педагогічних моделей функціонування закладів вищої художньо-мистецької

освіти, упровадження цифрових технологій у мистецьку підготовку, а також збереження й розвиток національних художньо-педагогічних традицій в умовах сучасного освітнього простору.

Висновки. Ретроспективний аналіз джерельної бази засвідчив, що художньо-культурні процеси в Україні перебували в тісному діалектичному зв'язку з глобальними та національними освітніми трансформаціями. Це зумовило формування нових духовно-ціннісних орієнтирів та відіграло детермінуючу роль у генезі мистецької освіти.

Розвиток вітчизняної художньо-мистецької школи має виражений етапний характер: базовий (початок ХХ ст. – 1991 р.) – період інституційного становлення та методологічного пошуку в умовах складних соціокультурних і політичних детермінант; визначені нами етапи (з 1991 р. – дотепер): перший етап – становлювально-трансформаційний (1991–2000 рр.); другий етап – модернізаційний (2000–2013 рр.); третій етап – євроінтеграційно-реформаторський (2014–2019 рр.); четвертий етап – інноваційно-цифровий (2020–2025 рр) – період системної модернізації та розбудови суверенної моделі освіти, зорієнтованої на інтеграцію в європейський простір, оновлення змістових констант навчання та уніфікацію із загальноєвропейськими освітніми стандартами.

Список використаних джерел

1. Роготченко О. Шістдесят тоталітарних років: зображальне мистецтво України. Кн. 1. Київ: Видавництво «Ліра-К», 2025. 512 с.
2. Брюханова Г. В. Професійна підготовка майбутніх фахівців з дизайну друкованої продукції в Україні (60-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2016. 264 с.
3. Каганов Ю. О. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія. Запоріжжя: Інтер-М, 2019. 432 с.

4. Липинський В. В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і роки: монографія. Донецьк: РВА ДонДТУ, 2000. 247 с.
5. Зязюн І. А., Філіпчук Г. Г., Отич О. М. та ін. Учитель мистецьких дисциплін у дискурсі педагогічної майстерності: навч.-метод. посіб. / за наук. ред. О. М. Отич. Бердянськ: Бердянський держ. пед. ун-т, 2013. 340 с.
6. Волков С. М. Ретроспекції мистецької освіти в українському суспільстві ХХ – ХХІ ст. *Культурологічна думка*. 2012. № 4. С. 112–120.
7. Безгін О. І., Кузнецова І. В., Успенська О. Ю. Художня культура і мистецька освіта України: сучасні прояви і смисли: монографія. Київ: Ін-т культурології НАМ України, 2019. 208 с.
8. Субтельний О. Україна. Історія. Київ: Либідь, 1991. 509 с.
9. Ряппо Я. В защиту советской высшей школы. *Путь просвещения. Педагогический журнал*. 1923. № 5. С. 1–23.
10. Збірник законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. 1923. № 29. С. 430.
11. Дудка С. Політехнізація освіти в Україні в 30-ті роки ХХ ст. *Didascal*. 2011. № 3. С. 76–83.
12. Волков С. М. Інституалізовані соціокультурні системи: регіональна специфіка та динаміка: монографія. Київ: Інститут культурології НАМ України, 2010. 248 с.
13. Про освіту: Закон України від 04.06.1991 р. № 1144-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed19970107#Text>
14. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»): постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896 (зі змінами від 29.05.1996). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>
15. Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегії реформ: постанова Кабінету Міністрів України від

01.02.2016 р. № 119-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80>

16. Основи законодавства України про культуру: Закон України від 19.02.1992 р. № 2141-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-12#Text>

17. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

18. Про позашкільну освіту: Закон України від 07.12.2000 р. № 2120-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>

19. Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14#Text>

20. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті: Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>

21. Концепція загальної мистецької освіти. *Мистецтво і освіта*. 2004. № 1.

22. Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра: постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2006 р. № 1719. *Вища школа*. 2007. № 2. С. 60.

23. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

24. Концепція Нової української школи. Міністерство освіти і науки України: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

25. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VІІІ. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T172145>

26. Концепція сучасної мистецької школи, затв. наказом Міністерства культури України від 20.12.2017 р. № 1433. Держмистецтв: веб-сайт. URL: <https://arts.gov.ua/wp-content/uploads/2021/09/konczepczyia-suchasnoyi-mysteczkoji-osvity.pdf>
27. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>